

ské přirozenosti snímá strach před božskými soudy. *Quod beatum aeternumque sit, id nec habere negotii quicquam, nec exhibere aletur.*⁶⁸ Příroda si žádá, aby v podobných věcech vládla podobný vztah. Tak tedy nekonečný počet smrtelnků vede k obdobnému počtu nesmrtelných. Nespočetné věci, jež zabíjejí a škodí, předpokládají stejně čtené věci, jež zachovávají a prospívají. Jako duše bohů, ač bez jazyka, bez očí, bez uší, mezi sebou cítí jedna co druhá a nadto i posuzují naše myšlení, tak i duše lidí, jsou-li vhodné a odpoutané od těla spánkem nebo nějakým vytržením, mají tušení, prorokují a vidí věci, které by užit nedokázaly, pokud jsou svázaný s tělem. Lidé, říká svatý Pavel, se zbláznili a myslí si, že jsou moudří; a neporušitelnou boží síavu zvrhli v obraz narušného člověka.

Všimněte si trochu kejklů se starověkou výrobou božstev. Když skončila velká a okázalá pompa pohřbu a ohni zachycoval vršek pyramidy a zmočňoval se nebožtíkova lůžka, vypouštěli zároveň orla, jehož vzlet znamenal, že duše odchází do ráje. Máme tisíc pamětních medailí, a zvlášť medaili počestné ženy Faustiny, na níž je tento orel zpodoběn, jak odnáší zbožštěné duše na zádech k nebesům. Je žalostné, jak sebe samotné vlastními opíčkami a výmysly klameme: *Quod fixere, timent*,⁶⁹ jako děti, které pomalují a začerní obličej svému druhovi, a pak se ho bojí. *Quasi quicquam infelix sit homine cui sua fementa dominantur.*⁷⁰ Komu zde prokazujeme úctu? Tomu, kdo nás stvořil, nebo spíš tomu, koho jsme stvořili my? Augustus měl víc chňamů než Jupiter a s touž náboženskou úctou a vírou v záznaky se v nich sloužilo. Odměnou za dobrodiní, která jim prokázal, přišli Thasští oznámit Agesiáovi, že ho prohlásili za božskou bytost: „Vášší oznámit Agesiáovi, že má tedy moc udělat Boha, z kohokoliv se mu zachce? Udělíte nějakého z jednoho z vás na zkoušku, a až uvidím, jak mu to půjde k duhu, upřímně vám za vaši nabídku poděkuji.“

Člověk je větu tvor nesmýslný. Nedokázal by vytvořit ani ozračí, ale bohy vytváří po tuctech. Poslyšte si Tismegista, jak vychvaluje naši zdatnost: Ze všech věcí hodných podívu jedna věc prý je i nad sám podív povýšena, že totiž člověk dovedl objevit božskou přirozenost a vytvářet ji. A zde máte úsudky samotné školy filosofie,

*nosse cui divos et coeli numina soli
aut soli nascere, datum.*⁷¹

Jestliže Bůh existuje, pak je tvorem živoucím; je-li tvorem živoucím, je nadán smyslem; má-li smysly, podléhá zkáze. - Je-li bez těla, je i bez duše, a tudíž i zbaven možnosti působit; a jestliže tělo má, je smrtelný. - Ti na to vyzráli, což? Jsme neschopni vytvořit svět; tedy se o to vlastním dílem zasloužila nějaká přirozená bytost znamenitější. Bylo by hloupou drzostí pokládat se za nejdokonalejší věc tohoto vesmíru: existuje tudíž něco lepšího než my, a to je právě Bůh. Když spartite bohaté a nádherné obydlí, tu i když nevíte, kdo je jeho pánem, přece jen neprohlašíte, že bylo zbudováno pro krysy; a o té božské budově nebeského paláce, kterou máme na očích, nemáme věřit, že je přibýtkem nějakého pána většího, než jsme my? Není-li pak ten nejvyšší vždy i tím nejdůstojnějším? A my větu sojíme nížko. Nic, co by nebylo nadáno duši a rozumem, nemůže zplodit živoucího tvora schopného rozumu: zploduje nás svět, má tedy duši i rozum. Každá naše část je méně než náš celek: my jsme částí světa, a svět je tudíž nadán moudrostí a rozumem, a to v míře hojnější než my. Je krásnou věcí mít v rukou velkou vládu: vládá nad světem náleží tedy nějaké štátné bytosti. Hvězdy nám neškodí; jsou tedy svrchovaně dobročivé. My lidé potřebujeme potravu: tedy ji potřebují i bohové a žijí se vypary země. Světské statky nejsou pro Boha žádnou hodnotou: nejsou tedy hodnotou ani pro nás. Ublížovat a snášet ponížení je obojí svědeckvím slabosti; je tedy počestností bát se Boha. Bůh je dobrý svou přirozeností, člověk vlastní snahou, a to je víc. Moudrost boží a moudrost lidská se liší pouze tím, že první je věčná; délka doby však brány moudrosti neotvrdí: jsme si tedy rovni. Máme živo, rozum a svobodu, vážíme si dobroty, mílostrdenství a spravedlnosti: tyto vlastnosti tudíž vyznačují i jeho. Zkrátka, bohy si zřezáváme a rušíme jejich podmínky, si určuje člověk, a to podle svého měřítka. Jaksý je to strh! Jaký vzor! Naráhujeme si, povyšujeme a násobíme si lidské vlastnosti, jak se nám zlíbí; nafoukní se, nebohy člověče, a ještě a ještě, a ještě:

*Non, si te rupertis, inquit.*⁷²